

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Kas yra dvasingumas?

Jau kuris laikas, išgirdusi žodį „dvasingumas“, krūpčioju. Ne tik politikų aplinkoje jis skamba keistai, bet net ir kultūrininkų ar šiaip apie aukštas materijas užsimanusių pakalbėti žmonių lūpose.

Ar žmogus kada susimąsto, ką jis nori pasakyti šiuo žodžiu?.. Juk dvasingumas gali būti tiek geras, tiek blogas. Neapykanta, fanatizmas, puikybės, melas – tai juk irgi dvasios dalykai. Kaip rašė C. S. Lewisas, pačios didžiausios žmogaus nuodėmės yra dvasinės. Taigi dvasingumas įkūnija toli gražu ne kažką abstrakčiai gražaus, kilnaus ir mielo. Pačios aukščiausios dvasingumo viršūnės gali būti šiurpūs aukščio ledkalniai, nuo kurių su panieka žvelgiama į žmogaus gyvybę, jo garbę, jo gyvenimą. Jeigu meilė – dvasinga, tai tokia pat yra ir nemeilė, ir abejingumas.

Nieko baisaus, jeigu žmogus, remdamasis „dvasingumo“ sąvoka, nori pasirodyti besąs kilnesnis, gražesnis, šitaip pademonstruoti savo meilę literatūrai, menui, sveikam gyvenimo būdai ir panašiai. Bet labai dažnai ši sąvoka būna susieta ne su šiais niuansais ir smagiais dalykais. „Dvasingumą“ neretas nusitveria kaip vėzdą, kai pritrūksta argumentų, kai nesugeba įsiklausyti į kito nuomonę, nesuvokia faktų ir ignoruoja sveiką protą, kai asmeninė tuštybė reiškia daugiau nei įsiklausymas, kai trūksta ironijos jausmo ir abstraktaus mąstymo.

Apskritai ši sąvoka šiandien itin neaiški ir netgi pavojinga. (Viena politikė, pasiūliusi mokytis „dvasingumo“ iš Rusijos, aiškiai tą paliudijo; jos pasiūlymas reiškia ne ką kita, o priimti iškreiptas tiesas ir vertybes, kitaip tariant, legalizuoti patį didžiausią dvasinį blogį – panieką žmogui ne tik kaip fizinei, bet ir kaip dvasinei būtybei). Todėl visiems, kalbantiems apie dvasingumą ir dvasingus žmones, siūlyčiau kalbėti paprasčiau. Jeigu žmogus protingas, tai taip ir sakykime, jeigu kvailas – irgi. Nes „dvasingumo“ sąvoka, pritaikyta jiems abiems, nieko nesako; juk mums užtenka nuovokos suprasti, kad dvasingas gali būti net idiotas, bet štai kad pastarasis išmanytų Aristotelio filosofijos pagrindus, šiuo atžvilgiu mums nereikėtų puoselėti didelių vilčių.

Žmonės tokie įvairūs – su savo keistenybėmis, idėjomis, pomėgiais, nuomonėmis... nereikėtų jų niveliuoti, pasitelkus „dvasingumą“ kaip bespalvę klišę. Kokia prasmė sakyti – „tas žmogus yra dvasingas“, kai gali tiesiog pasakyti – tas žmogus mielas, mėgsta skaityti fantastinę literatūrą, jam patinka saulėlydžiai prie jūros ir Platono „Filebas“... Arba – „jis yra tikras bjaurybė“, pamišėlis, narcizas... Jeigu bijome tai sakyti, vadinasi, žodžiu „dvasingumas“ mes tik pridengiame savo neišmanymą ir nenorą pažinti tai, kas vadinama žmogaus psichologija, siela, dvasia. Nes pažinus kalba eitų apie dorybes ir ydas, šventumą ir klaidų nuopuolį, manijas ir įkvėpimą – drungnam „dvasingumui“ vietos čia nebeliktų...

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

ŽODŽIAI NAKČIAI

*Aš niekad nemačiau tavęs ateinant –
tu visuomet esi manajam kambary,
kai pakeliu akis... uždengus rankom veidą,
tu lauki. Ir tava širdis
iš lėto pradeda atbusti laikrodžiuose – –*

*Ji plaka vis garsiau ir vis garsiau aplink –
aš jau girdžiu lyg sunkų varpo dūžių aidą –
tamsa pro langą srūva kambarin,
tamsa užlieja praplėstas plačiai akis ir veidą,
ir jos didžioji ir juoda širdis
jau plaka erdvėje ir plaka manoje širdy...*

Henrikas Nagys

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kas yra dvasingumas? • **2-as psl. Deimantė Bandzevičiūtė-Žukauskienė.** „Amerikos pirtyje“ metafora Jono Stasio Jokubkos ir Upton Sinclair kūryboje • **3-as psl. Mindaugas Kvietkauskas.** Platanų šaknys. Esė • **4-as psl. Astrida Petraitytė.** Knygų rūmams atvirstant į Knygų Knygos (Biblijos) rūmus • **5-as psl. Astrida Petraitytė.** 2014-ųjų Danguaus šimtinė – kritusi ir už mūsų laisvę • **6-as psl. Algis Vaškevičius.** Netikėta: žinomas politikas parašė knygą apie garsų poetą/**Kultūros kronika** **7-as psl. Jūratė Ivanauskienė.** Bernardas Brazdžionis – žmogus, poetas, muziejininkas (2) • **8-as psl. Laimutė Vasiliauskaitė-Rožukienė.** Smilkalų žemė (Frankinseno kraštas)

Kitame numeryje: Atnaujintas Vinco Kudirkos muziejus • Vilniaus knygų mugė: lietuviški ženklai pasaulyje

„Amerikos pirtyje“ metafora Jono Stasio Jokubkos ir Upton Sinclair kūryboje

Du kūriniai apie pirmuosius lietuvių emigrantus Amerikoje

Deimantė

Bandzevičiūtė-Žukauskienė

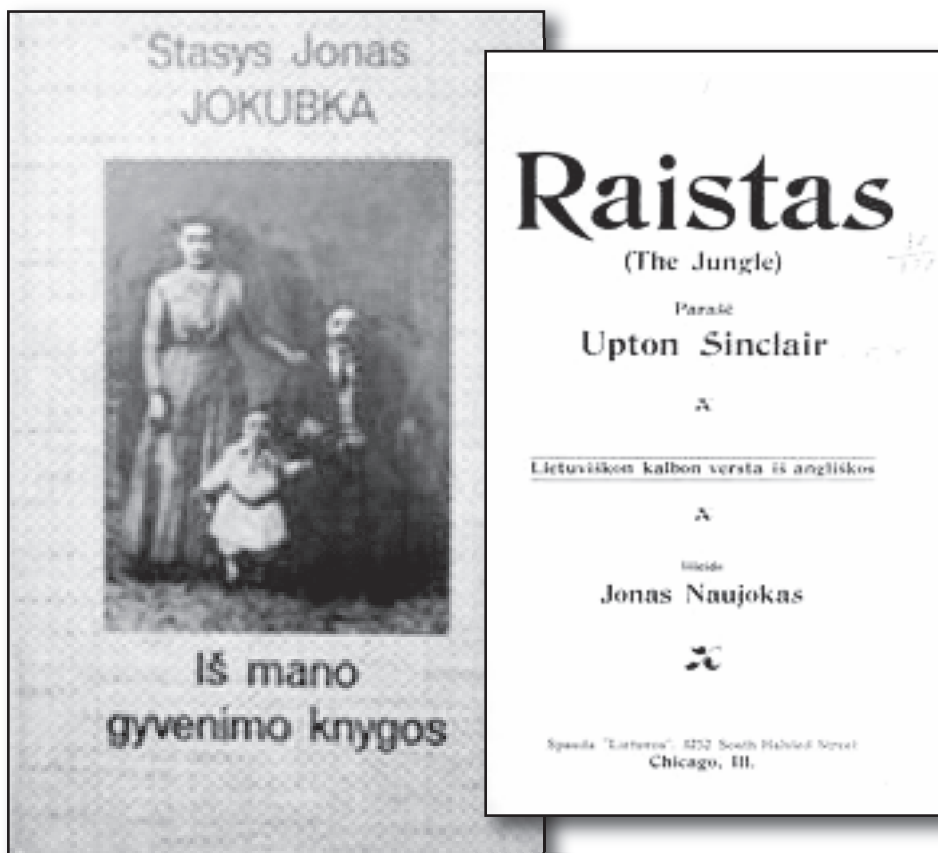
Pavadinime nurodyta metafora nukreipia į Ameriką kaip į išsvajotąjį rojų, kuris reprezentuojamas XIX a. pab. – XX a. prad. literatūroje.

1918–1940 m. vadinamos ekonominės emigracijos metu atsivėrus keliams į Pietus, lietuviai emigrantai užplūdo pirmąsias didžiausias Brazilijos miestas – San Paulą bei jo apylinkes. Čia emigrantai pateko į plantacijų ūkius, dirbo sunkiausius darbus didmiesčių pramonėje. Brazilijoje gyvenimas buvo sunkesnis negu JAV ar Kanadoje. Lietuviams emigrantams buvo mokami maži atlyginimai, darbininkai išnaudojami, neužtikrinama saugi darbo aplinka, trūko organizacijų, padedančių emigrantams įsikurti bei kovojančių už jų teises. 1929 m. prasidėjusi ekonominė krizė pablogino šių lietuvių gyvenimą. Sunkias emigrantų darbo sąlygas atskleidė Stasys Jonas Jokubka apsakymų rinkinyje „Brazilijos plantacijose“ (1962).

Jokubkos apsakymai grindžiami socializmo idėjomis, tačiau vertingiausi jų – darbai, atskleidžiantys sunkų didžiosios ekonominės emigracijos lietuvių išeivių gyvenimą Brazilijoje. Tokiu kūriniu galima vadinti autobiografinį apsakymą „Valdžios lėšomis“. „Kaunas – Berlynas – Hamburgas – San Paulas... Skaitytojas paveikslas po paveikslą seka ilgą sunkaus gyvenimo iš tėvynės išvytų žmonių kelią, kūrėjai plantacijose, kuriose ir vargo mačiusiems žmonėms gyvenimas buvo pasibaisėtina skurdus“. Tai knyga apie tai, kaip lietuviai išeiviai važiuo valdžios lėšomis labai rizikuodami savo gyvenimu ir pateko į modernėjančią vergovę. Knyga buvo populiari ir plito daugiausiai tarp Lietuvos ir JAV socialistų. „Autorius atliko gerą darbą, nušviesdamas tą gyvenimo užkampį, kuris mums, amerikiečiams, mažai žinomas“.

Apskritai *grynorių* literatūros arba literatūros, vaizduojančios šį laikotarpį, nėra daug. Daugiausia tai pavieniai bandymai parodyti „kapitalizmo baisumus“. Dauguma – knygos, vaizduojančios sunkų angliakasių gyvenimą, pavyzdžiui, Vilniuje išleista Antano Bimbos „Moli Magvaris“ (1962), Felipe Bonoskio „Liepsnojančias slėnis“ (1957), Čikagoje išleistas Alės Rūtos romanas „Pirmieji sveturi“ (1984). Žymiausias šio laikotarpio kūrinys apie pirmųjų lietuvių emigrantų gyvenimą ir darbą Čikagos skerdyklose – Upton Sinclair „Džiunglės“.

Knyga „Brazilijos plantacijose“ išleista Lietuvoje 8000 egzempliorių tiražu. Knyga tuo metu galėjo daryti įspūdį ir prisidėti prie socialistinės pasaulėžiūros formavimosi. Norint su-

dominti knyga, spaudoje atsirasdavo ir propagandinių pranešimų:

Knyga išaušta emocijais, su meile darbo žmogui. Tai knyga, kuri nuo darbo žmogaus kaktos šluosto prakaitą, kuri kursto ugnį, kuri beria spindulius. Ji sukurta gabia ranka. Todėl ją ir pamėgo Lietuvos skaitytojai. Šit vėname Kauno didelių knygynų paklausiau:

– Gal turite Jokubkos „Brazilijos plantacijose“?

– Jau pritrūkome, – atsakė parduotoja.

Išsamių knygos recenzijų, analizių nėra. Išlikę tik keli atsiliepimai, nuomonės, trumpos apžvalgos periodinėje spaudoje: „Literatūroje ir mene“, „Vilnyje“, „Laisvėje“. „Knygos stilius lengvas, visiems prieinamas. Skaityti ją įdomu, ji patraukia skaitytoją, aprašomus įvykius galima lyg prieš akis pamatyti. Tai yra todėl, kad ji perduoda nešlifuotią gyvenimo tikrovę“. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje pažymima, jog autorius *parašė propagandinės publicistikos, apsakymų, atsiminimų knygą*, o Bostono enciklopedija apie autorių žinių visiškai nepateikia. „Brazilijos plantacijose“ kaip istorinė medžiaga cituojama istorikų (greičiausiai dėl medžiagos, informacijos apie Braziliją stokos), kelias citatas galime rasti praėjusio amžiaus kelionių knygoje. Knyga ne vienu bruožu primena kito žymaus socialisto, žurnalisto Upton Sinclair romaną „Džiunglės“. Kaip atsitiko, jog viena knyga pakeitė pasaulį, o kita nuėjo į istorijos ir literatūros paribį? Priežasčių galime atrasti ne vieną: lokali išleidimo vieta, knyga išleista tik lietuvių kalba, skirtingos istorinės aplinkybės bei emigracijos neaktualumas (neįmanomumas) sovietiniais metais.

U. Sinclair romanas „Džiunglės“, kaip ir J. Jokubkos „Valdžios lėšomis“, grindžiamas socializmo idėjomis. Romane atskleidžiamas sunkus pirmųjų lietuvių išeivių gyvenimas ir bandymas įsikurti svetimoje šalyje. Galima teigti, jog panašus ir kūrinių parašymo tikslas: remiantis faktais, atskleisti Čikagos skerdyklų ar Brazilijos plantacijų tamsiuosius užkabo-

rius, valdžios korupciją. Upton Sinclair romanas „Džiunglės“ laikomas vienu reikšmingiausių kūrinių Amerikos literatūros istorijoje. Derėtų pridurti, ne stipriausias, o reikšmingiausias visuomenės, kultūros gyvenime, turėjęs didelę įtaką ir šalies istorijai. „Tai scenos, kurias, kaip autorius sakė, galėjo panaudoti Dantė ar Zola savo pragramams vaizduoti“. Knyga sukėlė tikrą ažiotažą JAV. Iškart po knygos pasirodymo prezidentas Theodore Roosevelt sudarė maisto pramonės reguliavimo aktą. Prezidentas taip pat pasirašė švaraus maisto ir vaistų įstatymą. 1906 m. įkurtas Chemijos biuras, kuris vėliau pervadintas į Maisto ir vaistų administraciją. Tai romanas apie tapatybę, apie tai, kaip kūrėsi JAV. Paradoksalu, kūrinys apie JAV ir parašytas amerikiečio rašytojo, tačiau pagrindiniai veikėjai – lietuvių emigrantų šeima.

Pirmieji lietuviški „Džiunglių“ variantai pavadinimu „Pelkė“ išeina 1908 m. Vilniuje (Kazio Puidos vertimas), o 1939 m. Čikagoje išleidžiamas Jono Naujoko vertimas „Raistas“. Pavadinimu „Džiunglės“ knyga pirmą kartą išleidžiama 1948 m. sovietų okupacijos metais. Tuo metu tikėta, kad knyga taps veiksminga antikapitalizmo propaganda. Stengtasi JAV pristatyti kuo tamsiau, o socialistinę santvarką parodyti kaip idealią. Amerikoje „Džiunglės“ buvo populiarios, skaitomos: „Daug gerų amerikietiško romano yra primiršta, bet taip neatsitiko su „Džiunglėmis“. Tačiau Lietuvoje kūrinys ilgai nebuvo populiarius. Giedrius Subačius įvardija tokią romano neskaitytumą priežastį: „Lietuvoje ‘Džiunglės’ nuolat siestos su emigracijos pralaimėjimais, nepritekliais, pažeminimais ir siaubais; romanas tapo ryškė, kuria potencialiems svajotojams apie Ameriką atrodė tinkama mojuoti panosėje“. Prezidentas Valdas Adamkus pastebi, jog lietuviams nepatiko, kaip juos pavaizdavo U. Sinclair. Lietuviai pavaizduoti kaip silpni žmonės, o Lietuva kaip skurdo, nepriteklių šalis. Potencialų „Džiunglių“ skaitytoją galėjo erzinti ir nuolatinis autoriaus angažavimasis socializmui.

Tačiau romanas svarbus ir įdomus

dėl kelių priežasčių. Jame vaizduojama, kaip daugiakultūrinėje aplinkoje, vyraujant industrinės šalies vertybėms, menkai išsilavinę XX a. pradžios lietuviai sugebėjo išlaikyti savo tapatumą. Tai pat kalbama, kaip „žmonės paveikia, U. Sinclair žodžiais tariant, ilga, žiauri kova su nelaimėmis, kvailinant brutalus darbas, nepalieikantis laiko susimąstyti, išsunkiantis visą energiją“. Romano herojai neatlaiko (dauguma jų moraliai degraduoja arba miršta), tačiau jų pralaimėjimas turėjo prasmę pakeisti žmonių gyvenimą, ko greičiausiai siekė ir J. Jokubka savo kūryba.

Mitas apie Ameriką

Jono Jokubkos apysakoje „Valdžios lėšomis“ Brazilija parodoma kaip mi(s)tinė vieta, kurioje daug neaiškumų ir keistenybių. Kūrinio „Valdžios lėšomis“ pavadinimas taikliai perteikia autoriaus sumanymą ironiškai pažūrėti į save ir to meto visuomenę. Frazė „valdžios lėšomis“ masino to meto žmonės išvykti į tolimą kraštą, kur jų laukė „pažadėtasis rojus“.

Šalis ryškiai stereotipizuojama. Brazilija – sudaryta iš įvairių kalbos, socialinių, istorinių, geografinių mišrių. Šiame kūrinyje stereotipai reiškia tam tikrą įsitikinimą, konkretaus žmogaus patirtimi neparemtą, išankstinį žinojimą, supaprastintą nežinomos šalies kultūros paaiškinimą. Stereotipai apie Braziliją atsiradę iš noro paaiškinti *kitą*, keistą ir nepažįstamą. Tokia *kito* reprezentacija atveda prie svarbaus stereotipizavimo aspekto – vietos fetišizmo: „<...> kas uždrausta, ko nėra, perkeliama į kitą objektą (šiuo atveju – *kitą*), tokiu būdu jam suteikiant visas to uždrausto dalyko, reiškinių savybes“. Dalia Cidzikaitė monografijoje „Kitas lietuvių prozoje“ stereotipizavimą įvardija kaip tam tikrą strategiją kito atžvilgiu. Negaudamas aiškios informacijos, rašytojas nenoromis imdavo mistifikuoti šalį. Menkas tolimos šalies pažinimas iškreipia rašytojo kuriamą Brazilijos vaizdą. J. Jokubka į Braziliją žvelgia ne kaip į „gražų atviruką“, bet kaip į baugią, grėsmingą šalį.

Jono Jokubkos apybraižoje Brazilijos įvaizdis atrodo net kiek šaržuotas. *Kito* šaržavimas labai paveiki strategija suvokiant kitą – ji kitą nužemina, padaro juokingą, taigi ne tokį pavojingą ir baisų.

Vieni sakė, kad Brazilija apaugusi neįžengiamais miškais, kuriuose pilna laukinių indėnų, ir Brazilijos valdžia sumanysius vežti į tuos miškus civilizuotus žmones, kad šalis taptų ne tokia laukinė. Kiti pasakojo, kad ten esą taip šilta, jog žmonėms nušunta plaukai, ir Brazilijoje žmonės esą visi pliki, net be gyvaplaukių, šlykštūs kaip sliekai. Dar kiti buvo girdėję, kad Brazilijoje esą tokių didelių skruzdžių, kad žmogus apžergęs gali užjoti ant aukščiausio kalno ir įjoti į bet koki medį. Nebuvo užmirštos pasakos ir apie augančius ant medžių duonos kepalus, apie gyvates, storumo kaip sienojai, ir apie didesnes už žmogų beždžiones.

Tęsinys kitame numeryje

PLATANŲ ŠAKNYS

Mindaugas Kvietkauskas

Išlipęs iš autobuso Kembridže, nepasukau į man paskirtą koledžo kambarį tiesiausi keliu. Pasirinkau nedidelį lankstą, kad per porą viduramžius menančių gatvių išnirčiau ties Matematiniu tiltu, kurį, anot legendos, be jokių vinių ir varžtų sukonstravo Izaokas Niutonas. Ankstyvas kovo rytas ryškiai priminė dieną prieš dvylika metų, kai prie to paties tilto atleidę savo varžtus šėlom su grupele Oksfordo ir Kembridžo lietuvių, tais laikais – vos šeši studentai per abu universitetus. Mėčiau anuomet minčių inkarus į praplaukiančios upės vandenį: „Kad tiktai dar čia sugrįžčiau.“ Vienas iš jų, matyt, užsikabino. Ir vėl mane į šitą vietą pritraukė.

Gatvės dar tuščios, mieguistos, ir mano kelioninio lagamino ratukai, skirti lygioms oro uostų plynėms, viduramžių grindiniu darda gana nejaukiai. Bet nuo čia jau bus beveik tiešiai: štai Sidžviko alėja, jos gale – į dešinę. Paspartinęs žingsnį, turėčiau spėti sutartu laiku. Deja, šitos alėjos šaligatviais sunku paskubėti: juos užėmę gigantiški platanai. Kas keli metrai dunkso seni gumbuoti kamieniai, kurie praeiviui palieka tik menką tarpą tarp savės ir raudonos pastato sienos. Asfaltas susproginėjęs nuo didžiulių šaknų, tarsi vertūsi krateriai. Ilgi plyšiai kerta šaligatvį lyg po žemės drebėjimo. Trink! Spėriai trauktas lagaminas atsitrenkia į nepastebėto kraterio briauną ir parvirsta. Pakeliu, trūkteliu, bet jis tik šliaužia: vienas ratukas nuo smūgio perkrypęs ir įstrigęs. Atsiklaupiu ties platano kamieniu ant suskilinėjusios asfalto plutos ir bandau kaip nors pataisyti, kad spėčiau per kelias minutes pas portą, turbūt jau laukiantį mane su kambario raktu. Bet kaip aš atrodau iš šalies, ankstyvą rytą klūpantis Kembridžo alėjoje? Pakeliu akis: aplinkui dar nėra gyvos dvasios. Priešais – kažkokio koledžo vartai. Herbas su elnio galva. Perskaitau užrašą: „Newnham College“. Loštelėju atgal ir at siremiu nugara į platano kamieną.

Juk ji čia buvo. Turėjo sustoti čia, prie šitų koledžo vartų, atvykusi 1955-ųjų rudenį. Su savo baltai auksiniu „Samsonite“ lagaminu, iš tolo švietusiu apšiurusiuose Anglijos stočių peronuose, kėlusiu kitų studentų pašaipą ir tarsi skelbusiu, kad ji – amerikietė. Aukšta, įdegusi, plačiai besišypsanti apvalaus veido blondinė su ryškiai raudonai dažytais lūpomis. Anot atsiminimų, tuo metu stačiai priminė šeštojo dešimtmečio svajonių mergaitę, nužengusią iš muilo ar dezodoranto reklamos. Jai kalbant jautėsi labai ryškus amerikietiškas gimtojo Bostono akcentas. Savo eilėraščius skaitė sklandžiai ir melodingai, kaip deklamatorė konkurse – bet tuščiai. Nepaisydama ją pasitikusio Kembridžo literatų santūrumo, buvo šventai įsitikinusi savo būsima sėkme, su neregėtu atkaklumu atakavo jos tekstus atmetančias redakcijas – vienai siuntė kūrybą net keturiasdešimt penkis kartus. Pagrindinis jos siekis tada buvo rašyti įdomias istorijas, daug iš jų uždirbti ir įgyti visišką gyvenimo laisvę. „Man poezija yra tik išsisukinėjimas nuo tikro darbo – kurti prozą“, – tvirtino anuomet. Bet gilumoj dėl savo kaip moters rašytojos pašaukimo, regis, nebuvo tikra. Viename laiške atviravo: „Iš tiesų mano polinkis – vaikai, lova, talentingi draugai ir žavūs įkvepiantys namai, kurių virtuvėje genijai geria džiną po skanių pietų, skaito savo romanus ir aiškina, kas ir kodėl toliau dės akcijų biržoje... – daugmaž tai norėčiau suteikti vyriui, pripildyti jam didžiulį pasitikėjimo ir meilės rezervuarą, kuriame jis galėtų maudytis kasdien, ir gimdyti jam vaikus, daug vaikų, dideliuose skausmuose ir su pasididžiavimu.“

Negaliu patikėti, žvelgdamas į jos tuometines nuotraukas, ypač spalvotas, darytas vasarą Amerikos paplūdimiuose su maudymosi kostiumu it madų žurnalui, kad tai toji poetė, kurios vėlyvuosius tekstus skaitydamas šurpstu lyg po kojomis vertūsi žemės gerklės, the mouths of Thermopylae. Kad nuo

Šv. Jurgio bažnyčia Vilniuje.

Astridos Petraitytės nuotraukos

jos, tiesą sakant, apskritai atradau santykį su šiuolaikine anglų poezija, kuri iki tol man atrodė tik pabirų metaforų žaidimai. Kad tai ji, Sylvia Plath, įvykdė esminį poetinės kalbos lūžį, pradėjo vadinamosios išpažintinės, o tiksliau – liudijimo poezijos kryptį, itin svarbią feminizmui, nes joje atsivėrė daugybė moterų poetinių balsų ir iki tol nutylėtų patirčių. Per septynerius metus, praėjusius nuo tada, kai įžengė pro šio koledžo vartus, Silvija (toliau lietuvišiu jos varda) patyrė beveik neįtikimą transformaciją, tarsi jos viduje būtų gimusi, o gal tik išsivadavusi, kita asmenybė. Jos pačios žodžiais, tiesiog išmoko būti „ištikima savo pačios keistumams“. Tiesa, tas vidinis kitoniškumas jau buvo užsimezges nuo vaikystės, nuo sukrėtusios ankstyvos tėvo mirties, jį liudijo pažįstamus apstulbinęs savižudybės bandymas – sėkme švytinti studentė, pradėjusi karjerą kaip žymaus Niujorko madų žurnalo redaktorė, įlindo į tamsią angą motinos namo rūsyje, susirangiusi joje išgėrė penkiasdešimt migdomųjų tablečių, ir buvo surasta bei atgaivinta tik po trijų dienų. „Ledi Lozorė“ – taip ji save pavadins viename išpūdingiausių vėlyvųjų eilėraščių.

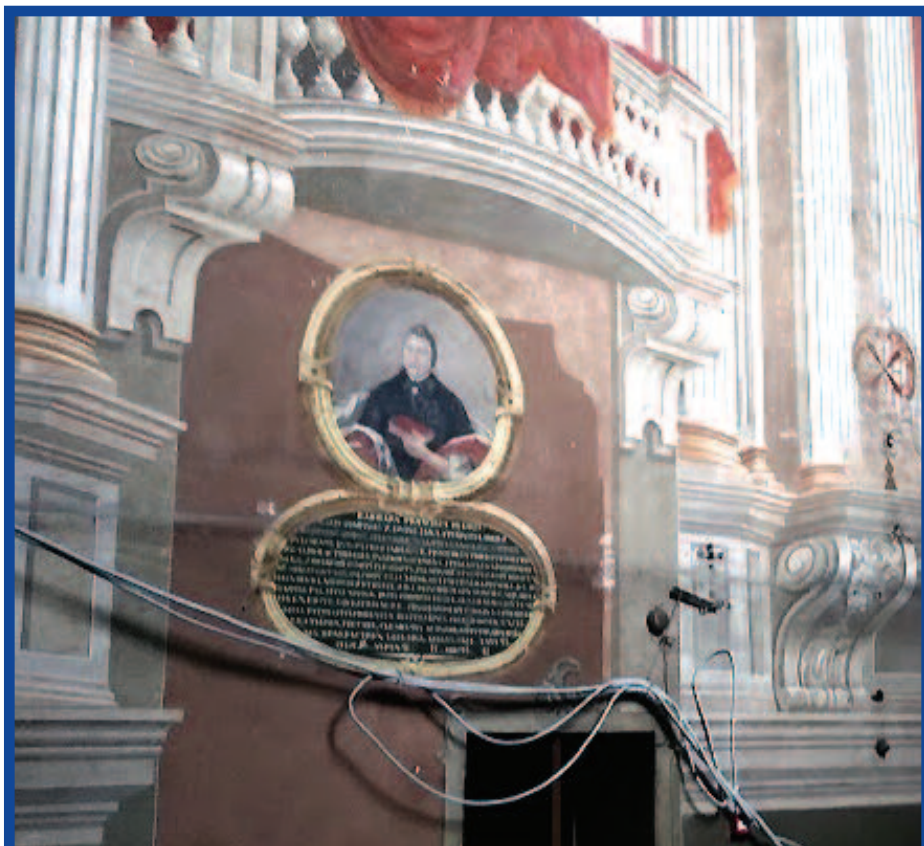
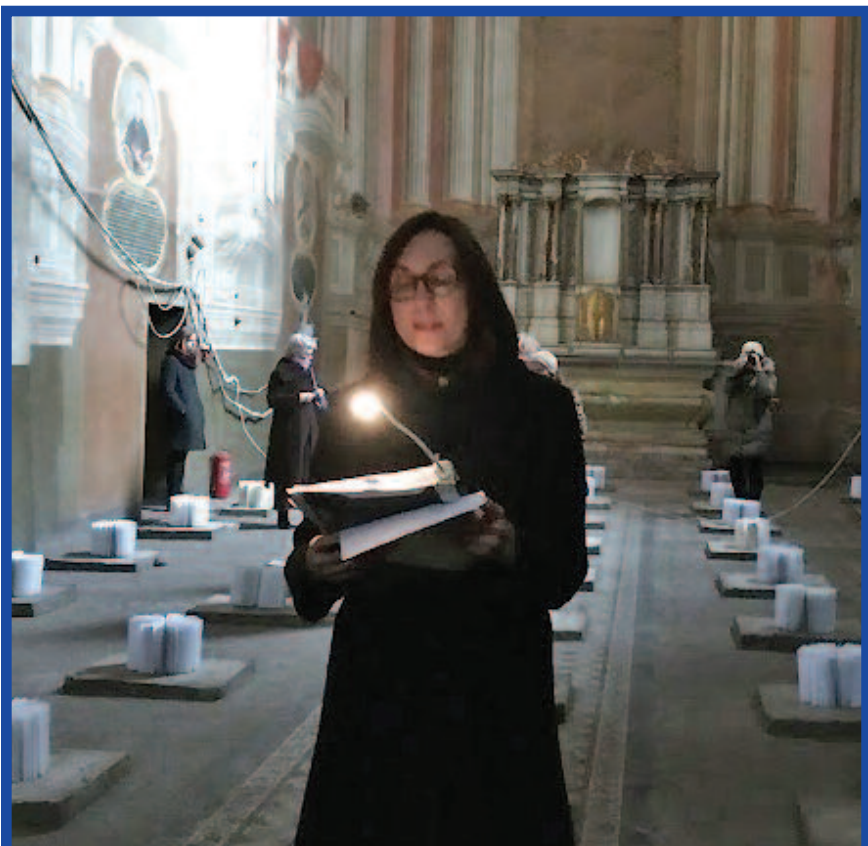
Vis dėlto esminis jos likimo posūkis įvyko Kembridže, 1956-ųjų vasarį – staigi kaip žaibas meilė poetui Tedui Hughesui, kylančiam britų literatūros novatoriui, vyriškos galios ir patrauklumo įsikūnijimui, ir vos po keturių mėnesių slapta įvykusios vestuvės („pamilau jo eiles dar prieš jį su-

tikdama, didžiulį, grubų, sveiką Adomą, pusiau prancūzą, pusiau airį griausmavaldžio balsu – dainininką, istorijų pasakotoją, liūtą ir pasaulio klajoklį, vagabundą, kuris niekada nesustos“). Silvija pasinėrė į jai visiškai naują Tedo pasaulį, jo skaitomas knygas ir poetinę vaizduotę, pilną medžiotojo ir klajūno patirties, antikos ir keltų mitologijos, okultizmo ir nuojautų. Abu keitėsi eilėraščiais, buvo svarbiausi vienas kito kritikai. Vis dėlto ji daugiau sekė iš paskos – kaip pameistrė. Buvo publikuojama ir pripažįstama (1960 m. pasirodė jos pirmasis poezijos rinkinys „Kolosas“), bet daugiau žinoma kaip didelio poeto Hugheso žmona, rašanti elegantiškas eiles jo kūrybos šešėlyje. Kritikas, redaktorius ir artimas bičiulis Alas Alvarezas prisimena, kad per pirmąjį susitikimą su šia pora Londone 1960 m. pavasarį į Silviją jis beveik nekreipė dėmesio – ji atrodė kaip namų šeimininkė, žavi ir praktiška amerikietė. Pagimdžiusi pirmą vaiką ir jau laukdamasi antro, atsisakiusi minties apie savo akademinę karjerą ji su šeima galiausiai atsidūrė mažame Devono grafystės miestelyje, kur Tedas tikėjosi rasti tinkamą kūrybai erdvę. Buvo pasiryžusi išgyventi tarp atšiaurių jai, amerikietei, provincijos anglų, pasitarnauti parapijai, užsiimti sodu ir bitininkyste, paversti apleistą, su paskolom pirktą namą laimingos šeimos oaze.

Štai tada, 1961 m. rugpjūtį išikėlus į naujus namus ir Silvijai pagaliau gavus ilgai, nuo studijų metų neturėtą nuosavą darbo kambarį, prasidėjo kažkas, ką galima pavadinti jos kūrybos ir asmens tektonine transformacija. Pasakojama, kad jai beiėskant naujų temų Tedas juokais, žaidimo dėlei pasiūlė parašyti eilėraštį apie kukmedį, kuris matėsi pro langą priešais jos darbo stalą. Atsikėlė ketvirtą ryto ir parašė tekstą, kuris iki šiol laikomas ankstesnės – profesionalios, literatūriškos, kruopščios – poetės ir kito asmens, kito viską sudrebinančio balso susidūrimu. Eilėraštyje „Mėnulis ir kukmedis“ išorinis ir vidinis kraštovaizdis susiduria taip, kad suyra visos delikacijos, lyriškos pirmojo koordinatės: I simply cannot see where there is to get to („Tiesiog nebe matau, kur dar yra kur nueiti“). Tedas buvo apstulbintas to gilaus ir sunkaus balso žmonos eilėraštyje, paskutinė eilutė jį ypač prislėgė: And the message of the yew tree is blackness – blackness and silence („Ir juoda yra kukmedžio žinia – juodas tylėjimas“). Elegantiškos literatūrinės pratybos baigėsi, buvusi pameistrė atsiskyrė ir prabilo kitoniškai, savaip.

Staiga pratrūko intensyvus jos rašymas – anksčiau ilgai kankindavusi, tobulindavusi savo tekstus, dabar kūrė taip, lyg kas diktuočiau. Palaipsniui trūkinėjo ir nuo tekstų byrėjo išmokto stiliaus luobas, Hugheso, W. H. Audeno ar kitų poetų dikcija, profesionalus estetizmas. Augo smogiantis jėga, tamsus ir tikroviškas balsas, drąsa liudyti savo ribines patirtis, moteriškasis egzistencializmas. Nebebaugino akistata su savo pačios tamsa, savižudybės bandymu. Sakytum, griausmavaldžio Hugheso balsui šalimais atitarė vulkaninių gelmių grumėjimas. Ar tokie poetai galėjo išgyventi kartu, ar buvo įmanoma rasti vyro ir moters kūrybos balansą? Beveik po metų nuo įkurtuvių Devone juos aplankęs Alvarezas rašo, kad santykis šeimoje atrodė smarkiai pakitęs: buvo justis, kad asmeninės ir kūrybinės galios centras persikėlė į Silviją, kad ji pirma kalba apie savo kūrybą ir pati aprodo namus, kad Tedas virsta klausytoju ir stebėtoju, nuošalėj žaidžiančiu su dukra. Piktesni liežuviai plaka, kad Silvija darėsi itin irzli, atžagari, nepakanti, susitelkusi tik į savo rašymą. Esą antraip jis tikrai nebūtų jos palikęs, kai gyvenime pasirodė žydų kilmės poetė ir vertėja Assia Wevill, pasirašinėjusi mergautine pavarde Gutmann (bet kur man jinai girdėta? Pasiimu kadaise Jeruzalėje įsigytą poeto Jehudos Amichajaus eilėraščių rinkinį, ir dar neatsivertęs žinau – beveik prie visų anglišių vertimų, kuriuos anuomet skaitydamas pasižymėjau, bus Assios Gutmann pavardė).

Nukelta į 8 psl.

Knygų rūmams atvirstant į Knygų Knygos (Biblijos) rūmus

Astrida Petraitytė

Būna, kad renginį pasirenki labiau dėl šalutinių priežasčių nei dėl pagrindinės žinios – tarkim, parūpsta aplinka, veiksmo vieta... Taip vieną šeštadienį, vasario 11 d., gal ne tik mane, bet ir daugelį iš supildusių į Mindaugo Kvietkausko eseistikos knygos „Uosto fuga“ pristatymą Šv. Jurgio bažnyčioje (jos koplyčioje), suintrigavo būtent galimybė įžengti į šią tarsi (be jokių piktų kėslų) užslaptintą erdvę, šio renginio proga atsivėrusią tik kelioms valandoms... Štai sovietiniais metais, gal net patys ateizmu persiėmę, lankėme ne vieną bažnyčią kaip architektūros sedevrą ar tuometės kultūros židinį (pvz., Paveikslų galeriją tapusią Arkikatedrą), o šios kone ir nežinojom. Šv. Jurgio bažnyčia (kartu su prigludusiu buvusiu karmelitų vienuolynu), nors būdama pačiame miesto centre, bet – atokiau nuo gatvės, tad ir zujant kone šalimais įmanoma jos nepamatyti. Sovietmečiu šį architektūrinį kompleksą perėmusių Knygų rūmų „oficialusis fasadas“ Sirvydo gatvėj (besikaimyniaujantis su Rašytojų sąjungos pastatu) tarsi maskavo buvusią sakralinę paskirtį... Kvietime į renginį atskleista: įėjimas iš Vinco Kudirkos aikštės; taigi praeini vartus, įžengi į kiemą, išvysti baroko bangomis vilnijančią bažnyčią, šalia jos menkėlesnius prigludusius statinius... (Senajame Vilniuje, regis, įmanu rasti amžių amžius „besislepiančių“ lobių, taip, tarkim, kartą net takasistą nustebinau pasakiusi, jog adresas „Vokiečių gatvės 20“ yra bažnyčia – Evangelikų liuteronų).

Šiek tiek iš oficialios ir bažnyčios, ir šalimais esančio vienuolyno istorijos:

„Šis pirmasis Lietuvoje senosios regulos karmelitų vienuolynas įkurtas 1506 m. Radvilų dvaro teritorijoje, už tuometinio miesto sienų. Vienuolyno fondatorius, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila statydino šią bažnyčią kaip padėką Viešpačiui ir Dievo Motinai už pergalę prieš to-

Šv. Jurgio bažnyčioje vykusio Mindaugo Kvietkausko knygos „Uosto fuga“ pristatymo akimirkos.

Astridos Petraitytės nuotraukos

torius, pasiektą prie Klecko tais metais, per Švč. Mergelės Marijos Snieginės šventę (rugpjūčio 5–6 d.), todėl bažnyčiai ir buvo parinktas dvigubas – Šv. Jurgio (valstybės ir riterių globėjo) bei Švč. Mergelės Marijos Snieginės (vadinamos ir Pergalingąja) titulas.” (<http://vienuolynai.mch.mii.lt/V8-46/Vilkarmelitu.htm>)

Po XVIII a. gaisro medinei bažnyčiai kone sudegus (atraminis karkasas, regis, išlikęs), ji atstatyta jau kaip barokinė. Vienuolynas tuomet – iki pat Antrojo pasaulinio karo – veikė kaip kunigų seminarija. Sovietiniu pokariu čia įrengti Knygų rūmai, galiausiai tapę Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos padaliniu.

Šeštadieninio renginio būta daugiakomponenčio – numatyta ir pažintis su bažnyčia, pabuvimas joje, jaukinimasis šios ir tuščios, ir sienų bei lubų puošyba turtingos erdvės... Atėjus ankstėliau dar teko šiek tiek nugirsti (matyt, Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos atstovės) pasakojimą apie čia, bažnyčios erdvėje, veikusią knygų saugyklą, apie turtingus lobius – tarkim, Toras (dabar perduotas žydų bendruomenei). Bažnyčia nuo knyginių jai ir nukentėjo, tai, regis, minimaliai (gal labiau saugotojų nuopelnai jiems priklauso) – štai į Šv. Juozapo koplyčią teko eiti iš kiemo, mat įėjimas iš pačios bažnyčios užmūrytas. Prieš renginį pačioje koplyčioje dar būta galimybės žvilgtelti į būtają Knygų rūmų kasdienybę – ant sienos eksponuotos Ramūno Danisevičiaus nuotraukos, kuriose užfiksuoti, tarkim, išpūdingi foliantai, į kuriuos žvelgia kažkurio šventojo skulptūra...

M. Kvietkauskas, sausakimšoje koplyčioje pradėdamas savąjį renginį, atsispyrė būtent nuo šių pastatų istorijos: bažnyčia, Radvilų statyta pašlovinant karinę pergalę ir t. t. Jis kvietė išgirsti laikų, likimų polilogą – neištrinti nė vieno istorinio tarpsnio. Šiuo atveju raginimas pagarbiai minėti Knygų rūmų istoriją ištis prasmis-

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

gas. Tai paliudijo ir pakviesti žodį tarti Nacionalinės Mažvydo bibliotekos direktorius Renaldas Gudauskas bei Vilniaus vyskupas augziliaras Arūnas Poniškaitis, simboliškai atstovaujantys šiam virsmo taškui: štai su rūmais atsisveikinanti Nacionalinė biblioteka (ilgus metus trukusio remonto metu kai kuriuos savo skyrius buvo įkurdinusi buvusio vienuolyno patalpose), ir štai bažnyčią kaip vieną iš savo narelių susigražinanti Bažnyčia (Vilniaus Arkivyskupija)...

Žinoma, galiausiai kalba pasisuko ir apie Kvietkausko eseistinių pasakojimų knygą „Uosto fuga“. Jos pradžių pradžia, kaip supratome – kadais autoriaus patirtas nuotykis, buvusioje Uosto (dabar Pamėnkalnio) gatvėje ieškant Sofijos Kymantaitės, dar ne Čiurlionienės, nuomoto buto: (reikiamas) duris atvėrė žinoma fotografė Ona Pajėdaitė... Vienas iš knygų nugulusių pasakojimų tiesiogiai siejasi su nekart renginio metu minėtais Knygų rūmais: esė „Esteros žirklutės“ herojė – buvusi šių rūmų bibliografė Esfir Bramson...

Gražiai ir apie knygą, jos autorių, ir apie istorinę erdvę, laikų sąsąukas kalbėjo literatūrologė prof. Viktorija Daujotytė (pasidalinusi ir senu savo įtarimu, kad būtent šioje koplyčioje vykusios slaptos Žygimanto Augusto ir Barboros Radvilaitės tuoktuvės), rašytoja („Uosto fugos“ redaktorė) Danutė Kalinauskaitė. O knygos dailininkė Sigutė Chlebinskaitė tiesiog dėkojo už bendradarbiavimo galimybę.

Ši pasakojimų, prisiminimų, išvalgų, dėkojimų valanda buvo perpinta didingojo Bacho – violončele grojo Elena Daunytė (tad ir atlikėjos tėtis Vaidotas Daunys, dar jaunas traagiškai žuvęs poetas ir kultūrininkas, nekart prisimintas).

Tiesą sakant, net ir anais laikais nelabai suvokiau, kas per institucija tie Knygų rūmai – kaupia knygas, bet ne biblioteka... Atrodė – pašaliečiams uždara saugykla. Bet, pasirodo, ieškantiesiems atsiverdavo šių rūmų durys ir lobiai. Tai paliudijo ir prof. Daujotytė, prisiminusi, kad kadais užsuko ieškodama senųjų Jurgio Baltrušaičio leidimų. O paties Kvietkausko liudijimą dabar galiu ir pacituoti – prieš renginį gavome dovanų pilkų tonų atvirutę su žirklių piešiniu, kurios kitoje pusėje surašytas fragmentas iš „Esteros žirklių“, štai dalis jo:

Ir patekau į magišką realybę. Daugiaaukštės retų, senovinių knygų lentynos iki barokinių skliautų, kur siauromis kopėtelėmis užsilipusį skaitytoją apsupa negirdimus garsus trimtuojantys angelai ir neregimus dūmus skleidžiančios liepsnos; kur nišoje tarp senų žydiškų laikraščių merdi karmelitų šventasis kalaviju perversa širdimi; kur vos įžiūrima knygų labirinte raudonuoja šv. Jurgio drakono gerklė ir plevėna žydras švč. Marijos Snieginės apsiaustas; kur ant katalikų alkūnėm nutrinto klauzyklos turėklo guli atverstas Babilono Talmudas.

Matyt, ne be pagrindo R. Gudauskas ilgametį Knygų rūmų direktorių Antaną Ulpį vadino legendiniu, o jo kasdienę veiklą – žygdarbiu.

Iš koplyčios vėl buvome pakviesti grįžti bažnyčion – ne tik pasigrožėti jos unikaliais išlikusia puošyba, bet ir paklausti poezijos: aktoriai Jūratė Vilūnaitė ir Rimantas Bagdzevičius skaitė „Vilniaus poetus“ (A. Mickevičių, Č. Milošą, J. Vaičiūnaite, A. Marčėną it kt.), iš vargonų balkono vis pasigirstant muzikos garsams (atlikėjas Saulius Auglys); šią poezijos valandėlę užbaigė M. Kvietkausko eilėraštis, jo paties ir perskaitytas.

Telieka viltis, kad paslaptingoji Šv. Jurgio bažnyčia atvers savo duris ir ateityje (nelaukiant jos galutinio prisikėlimo ir oficialios „tarnystės“), kad būsime pakviesti pasidairymui po ją, pasivaikščiojimams ir po kitas Arkivyskupijai grįžusias erdves. □

2014-ųjų Dangaus šimtinė – kritusi ir už mūsų laisvę...

„Dangaus šimtinės“ paminėjimas M. K. Čiurlionio namuose. Iš k.: Žygimantas Pavilionis. A. Petraitytės nuotraukos

Astrida Petraitytė

Gal bendra LDK praeitis lemia itin ryškų lietuvių solidarumą su Ukraina, o gal taip neseniai mūsų pačių patirta kova už nepriklausomybę tarsi įpareigoja paremti ukrainiečių tautos atbudimą, pasiryžimą sukurti europiniu keliu... Tuo labiau kad Ukrainos valstybė, jau pasiryžusi visiškai atsiriboti nuo sovietinės praeities bei „didžiojo kaimyno“, ir dabar niojojama šio „globėjo“ dreskiančios letenos...

Ukraina pastaraisiais dešimtmečiais išgyvena „gyvą istoriją“, tikrąjį Atgimimą – štai ukrainiečių kalba, regis, išnirio iš periferijos, išsivadavo iš rusų kalbos dominavimo, ja didžiudamiesi prabyla ir jaunimas, ir valstybės vyrai; naujoji Ukrainos istorija paženklinta ir kraujo aukos...

2013 m. lapkritį tuometis Ukrainos prezidentas Viktoras Janukovyčius, atsisakęs asociacijos su Europos sąjunga sutarties – būtent ES viršūnių susitikimo Vilniuje metu ir iškrėtė šį akibrokštą savo tautai, – sukeldamas visuotinį protestą... 2014 vasarį kova už europinę kryptį koncentravosi centrinėje Kijevo aikštėje – Maidane... Deja, į protestuotojus pasipylė snaiperių šūviai. Vasario 18–20 dienomis žuvusiųjų skaičius pasiekė šimtą... (O Ukrainos parlamentas netruko Janukovyčių nušalinti iš prezidento pareigų, šiam teko prieglobsčio ieškotis Putino Rusijoje).

Vasario 18 ir 19 d. Ukrainos bičiuliai Lietuvoje – ir lietuviai, ir čia gyvenantys ukrainiečiai – prisiminė ir mums priminė *Dangaus šimtinės* trečiąsias žūties metines, priminė galingąjį Maidano susitelkimą (norisi sakyti – Sąjūdį, juk ištis atmintyje atsišaukia būtasis mūsų ryžtas aukotis už Laisvę).

Šeštadienį, kaip patyrėme, *Dangaus šimtinė* pagerbta Kauno Karininkų ramovėje. O vilniečiai šia intencija sekmadienio priešpietę buvo pakviesti į M. K. Čiurlionio namus (šio memorialinio kultūros centro nuolatinis talkininkas – renginių, kūrybinių projektų dalyvis fotografas Juozas Valiušaitis buvo vienas iš minėjimo organizatorių, o pagrindinė įkvėpėja – aktyvi visuomenininkė Tatjana Narkevičienė). Rūpėjo ir man pagerbti 2014 vasario 18–20 Maidano žuvusiųosius, tuos šimtą vyrų, ukrainiečių tautai įgijusius sakralinę simboliką: *Dangaus šimtinė*... Ten, iš aukštai, tebedalyvaujanti šiandienos kovose ir kasdienybę pasverianti tuo – Amžinybės – mastu...

Paminėjimas MKČ namuose – vedamas Vilniaus ukrainiečių bendrijos vadovės Natalijos Šertvytienės – buvo pakilus, jausmingas, ukrainiečių kalbai persipinančias su lietuvių, himnui, dainai – su posmais, vis nuskambant devizui: „Už mūsų ir jūsų laisvę“, į tradicinį šūkį „Slava Ukraine“ atsišaukiant „Gerojam slava“ [„Šlovė Ukrainai“ – „Didvyriams šlovė“]... Taip, skambėjo ir Ukrainos, ir Lietuvos himnai, bažnytinė giesmė, senovinė ukrainiečių daina,

jau tapusi „Maidano Rekviem“... Ukrainiečių poetų – pradedant Tarasu Ševčenka – vertimų perskaitė poetas ir vertėjas (kaip pažymėta, šalia įvairiausių premijų – ir Ševčenkos premijos laureatas) Vladas Baziūnas.

Savus, lankymosi Maidane įkvėptus eilėraščių deklamavo Dalia Tarailienė, dar ir sudainavusi ukrainietiškas dainas – akomponuojant svečiui iš Ukrainos poetui, kompozitoriui (ir diakonui) Romanui Koliadai; o šis MKČ namų fortepijonu paskambino ir savų kūrinių, ukrainietiška perskaitė Čiurlionio „Psalme“. Improvizacinę kompoziciją, kurioje persipynė ir ukrainietiškos dainos, ir Bacho, ir Čiurlionio, ir Arvo Pärto motyvai, atliko Jūratė Landsbergytė. Žinoma, būta ir kalbų – trumpų, širdingų, dėkingumo bei rūpesčio persmelktų. Nepaprastasis Ukrainos ambasadorius Lietuvoje Volodymyras Jacenkivskis pažymėjo, kad tokios paramos, kurią suteikia Lietuva, jie nejaučia iš niekur kitar...

Seimo narys Žygimantas Pavilionis perspėjo: laukia sunkūs metai, Ukrainos negalime palikti vienos, jei pralaimės Ukraina – pralaimėsime ir mes... Oficialiu užbaigos momentu tapo Vytauto V. Landsbergio kartu su moksleiviais sukurta 8 minučių filmas „Žemės broliai“ (apie mūsų pokario partizanus), aktualizavęs tautų kovos už laisvę sąsajas. Bet dar būta neoficialaus tęsinio – renginio vedėja gerb. Natalija dėkojo už aktyvią paramą Dianai Varnaitei, buvusiai tarp klausytojų; ši atsiimti įteikiamo suvenyro išėjo su Ukrainos vėliava rankoje... Su šia simboliška renginio organizatoriai, dalyviai, prijauciantys ir sustojo atminimo kadrai.

Dangaus šimtinės atminimo diena tuo nesibaiigė – kviesta rinktis ir prie Ukrainos ambasados, uždegti ten žvakutes... □

Vilniaus ukrainiečių bendrijos vadovė Natalija Šertvytienė.

Savo poeziją skaito poetas Vladas Baziūnas.

Netikėta: žinomas politikas parašė knygą apie garsų poetą

Algis Vaškevičius

Vasario 16-ąją Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje pristatyta labai neįprasta knyga, kurios autorius – gydytojas, istorikas, politikas, Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras, Europos Sąjungos komisaras Vytenis Povilas Andriukaitis. Knyga vadinasi „Justino Marcinkevičiaus laikas“. Būtent vasario 16-ąją sukako 6-eri metai nuo poeto mirties.

Kartu su knygos autoriumi knygos suktuvėse dalyvavo ją parengusios „Santaros“ leidyklos vyriausiasis redaktorius Romualdas Norkus, kompozitorius, akademikas Giedrius Kuprevičius, aktorius Petras Venslovas, o renginį vedė muziejaus direktorė, rašytoja Aldona Ruseckaitė.

Į susitikimą su gerai žinomu politiku V. Andriukaičiu susirinko pilnutėlė salė žmonių. Daugeliui buvo netikėta, kad autorius parašė knygą apie poetą J. Marcinkevičių, nes vargu ar būta Lietuvoje kito tokio atvejo, kad garsus politikas išleistų knygą apie ne mažiau garsų poetą. Ne tik politikas, bet ir buvęs disidentas, medikas, istorikas šioje knygoje pateikia apmąstymus apie Justiną Marcinkevičių, kurie skaitytoją verčia plačiau ir giliau mąstyti apie praėjusį, esamą ir būsimą laikmetį.

Kaip įžanginiame knygos straipsnyje rašo literatūros kritikas Valentinas Sventickas, politikai šiandien ir taip turi ką veikti, ypač jei gu nori, kad būtų matomi kaip politikai. „Vytenis Povilas Andriukaitis parašė apie Justiną Marcinkevičių. Štai ir įvykis! Aiškinasi, kad rašė mano įkalbėtas. Ir kuklinasi. Visai be reikalo. Ne literatūros žmogaus suvokimas ir kalba iš tiesų yra kita kalba. Kiti aspektai, kiti kontekstai ir rakursai. Prasmės kitos“, – rašo kritikas.

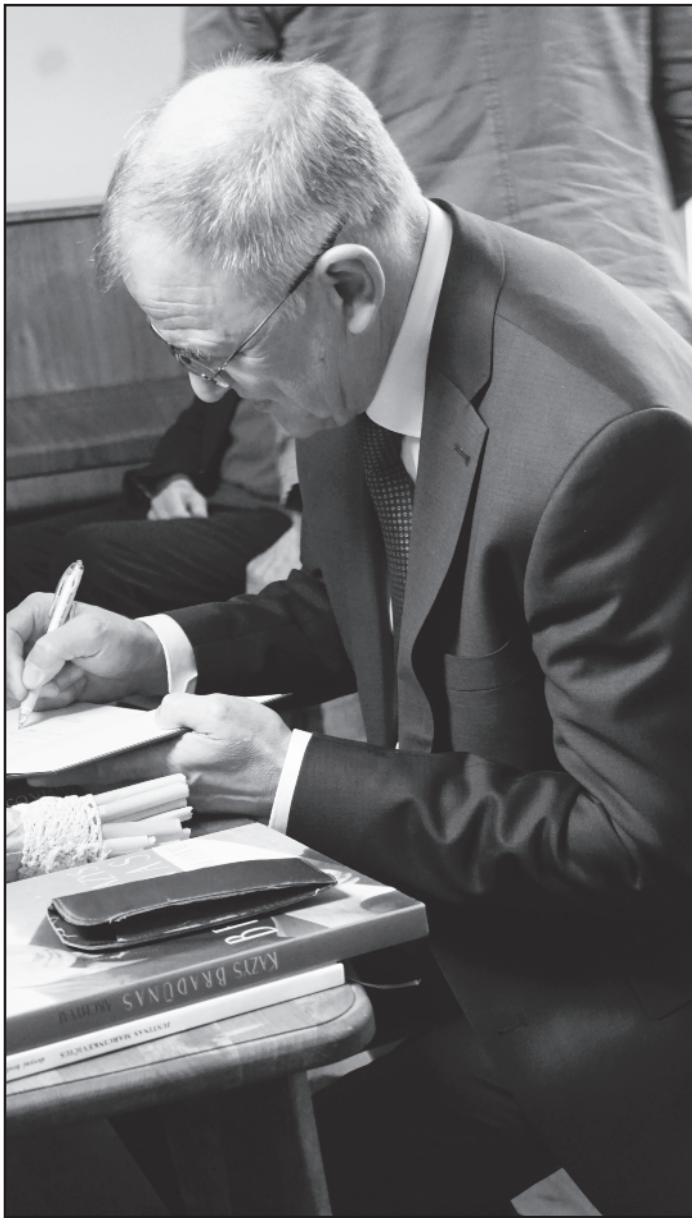
Jis paaiškina, kad ne kartą teko pabendrauti su Andriukaičiu, ir tų pokalbių metu jis dažnai deklamavo J. Marcinkevičiaus eilėraščius, kalbėdavo apie jo poezijos poveikį žmonių lietuviškajam susipratimui. Poeto eiles politikas jau po J. Marcinkevičiaus mirties be jokio popierėlio skaitė Vilniaus knygų mugės renginyje, o žurnalistės Ingos Liutkevičienės pokalbių su V. Andriukaičiu knygoje „Lietuviškas imunitetas“ (2012) jis apibrėžė poeto J. Marcinkevičiaus vaidmenį Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo veiksmė. Plačiai, esmingai apie tai pakalbėjo, palietė ir kitus poeto poveikio visuomenei klausimus.

Knygos pristatymo metu net kelis kartus nuskambėjo teiginys, jog tai „drąsi“ knyga, o kai kurie renginio dalyviai vėliau klausė ir stebėjosi, kodėl drąsi – jei norime apginti poetą nuo tos puolimo bangos, kuri neseniai buvo kilusi, ar toks gynimas reikalauja drąsos?

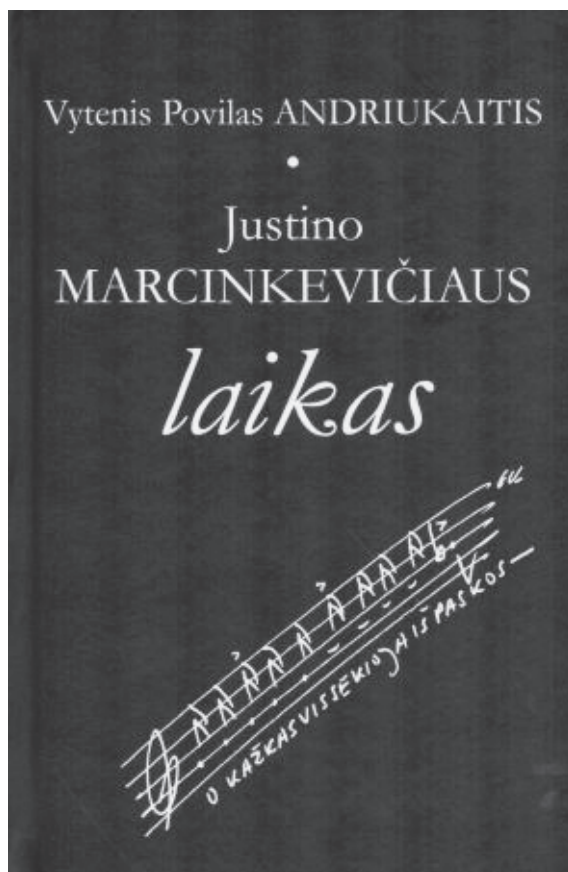
„Mano epochoje buvo labai daug brangių dalykų, o likimas lėmė gyventi sudėtingais laikais. Aš turėjau daug įvairių laikų, o mano didžiuoju laikininku ir buvo Justinas Marcinkevičius. Jei pirmojo atgimimo identitetu aš laikau Maironį, tai antrojo – būtent Justiną Marcinkevičių. Ir kaip galima teigti, kad jis buvo sovietinis pedagogas? Jeigu mes šitaip spjaudysime į kultūros palikimo upe, koki vandenį iš jos gersime?“ – klausė naujosios knygos autorius.

V. Andriukaitis sakė, kad tas mūsų laikas sukūrė ir tą kartą, kuriai šiandien 30 metų ir kuri turi lieptus statyti, o ne prie sienos kalti ir teplioti. Jis apgailestavo dėl įvairių rašeivų, apžvalgininkų, vienadienių autorių, kurie labai lengva ranka, nepamatuotai, dažnai nepasigilinę prikabina etiketę, vienu brūkšniu viską nubraukia.

„Taip, dabar yra nuomonių įvairovė, drąsūs tie jaunieji, bet man graži Lietuva su visomis spalvomis. Atėjo laikas apie tą buvusį laiką kalbėti be užuolankų, įvertinant visas aplinkybes, įsigilinus į jas, kalbėti teisingai, švariai ir neužbraukti visų pasiekimų. Kodėl reikėjo pulti J. Marcinkevičių? Jei trumpai – kuo menkesni žmonės, tuo jie labiau puola, jei dvasia mažutė, tai ji netoli skrenda.

Knygos autorius Vytenis Povilas Andriukaitis

Kai Sąjūdžio suvažiavimo metu iš tribūnos nuskambėjo frazė, jog „gyvenome kultūros griuvėsiuose ir esame prarasta karta“, aš susigūžiau. Ne, tikrai negyvenau kultūros griuvėsiuose – argi galima taip viską supaprastinti? Mes nesame prarastoji karta, nes jei iš trijų milijonų bent du tikrai išėjo į Baltijos kelią, tai ar šie žmonės – prarastoji karta? Niekaip su tuo negalėčiau sutikti“, – aiškino knygos autorius.

Knygos pristatymo metu aktorius P. Venslovas jautriai skaitė poeto eiles, o kompozitorius, akademikas G. Kuprevičius ne tik pagrojo keletą kūrinų, bet ir pats pakalbėjo apie tai, kas jam rūpi

ir kas skauda. Jis apgailestavo, kad kritiškesnis žodis apie šios dienos kultūros skaudulius sunkiai skinasi kelią, jo straipsnio apie tai nenori spausdinti žinomi leidiniai, kad vėl atsiranda prisitaikymas, apsidraudimas, ir tai liūdina.

Knygos įžanginame straipsnyje V. Sventickas rašo, jog iš pradžių V. Andriukaitis parašė straipsnį, kurio tik dalis tiko prisiminimų apie poetą knygai, bet jo visuma atrodė vertinga su reagavimais į poeto užsipuolimus, kūrėjui lemto laiko, vaidmens ir laikysenos apmąstymais, su pilietiška jo kūrybos ir veiklos traktuote.

Be to, straipsnis turi savą kompozicinę, emocinę ir stilistinę šerdį, jis teka kaip nuoseklus, kryptingas pasakojimas. Dėl to atsirado mintis paskelbti jį visą, ir žurnalas „Santara“ į šį pasiūlymą atsiliepė. 2016 m. vasaros ir rudens numeriuose išspausdino. Kai kurių autoritetų skaitytojų paakinta ta pati „Santara“ ėmėsi išleisti viską ir atskira knygele, kartu apglėbti straipsnyje minimos dailininkės Gražinos Didelytės grafiką Justino Marcinkevičiaus poezijos motyvais.

Tai žinia ne tik apie Andriukaitį. Jis pats pasakoja apie sutiktus žmones, paveiktus Marcinkevičiaus kūrybos panašiai. Grįžkime. Visų pirma visgi tai žinia apie Andriukaitį. Sakykime, dar jaunuolį. Laptevų tremtinių vaikas, aktyvus vaikas, atkakliai lavinantis save, sąmoningai apsisprendęs ruošti politiko veiklai, telkiantis argumentus ir pastangas Lietuvos nepriklausomybei atkurti, – aptinka poetą, kuris jį traukia, žavi, kelia dvasią ir skatina atkakliai bei sumaniai eiti pasipriešinimo keliu. Kaip tyliai sakydavo mūsų tėvai – Lietuvos keliu.

Poetą, turėjusį tokių galių ir atlikusį tokį vaidmenį, šiandieninis Andriukaitis kelia ir gina aistringai, kartu pateikdamas plačią socialinę argumentaciją. Jo aštrūs atkirčiai Nerijai Putinaitei&Co pereina į šiandieninės mūsų visuomenės susisluoksniavimo analizę europiniame kontekste. Nebūtų eurokomisaras...

Yra žmonės, gyvenusieji ir tebegyvenantys Marcinkevičiaus traukos lauke. Jo kūryba padėjo gyventi ir išgyventi“, – rašo V. Sventickas.

Pasveikinti V. Andriukaitį atskubėjo ir jo mokytojas, profesorius kardiochirurgas Jurgis Brėdikis, ir kiti kolegos gydytojai, ir eiliniai skaitytojai, kuriems labai brangus Justino Marcinkevičiaus vardas. Jie dėkojo, kad politikas apgynė poetą ir sakė, kad šią knygą turėtų perskaityti mokytojai, kuriems lengviau būtų diskutuoti su tokiais imliais ir savo nuomonę turinčiais šių dienų moksleiviais. □

Kultūros kronika

Gyvenantys ir kuriantys užsienyje Lietuvos atlikėjai smuikininkė Dalia Dėdinskaitė (Lietuva/Austrija), violončelininkas Gleb Pyšniak (Lietuva/Austrija) ir pianistas Gintaras Januševičius (Lietuva/Vokietija) susibūrė dėl bendros iniciatyvos pratęsimo, siekdami pristatyti gražiausius klasikinės lietuviškos muzikos albumus. Italijoje jau antrą kartą skambėjo muzikinio albumo „Langas į Lietuvą“ kūriniai. Visi trys atlikėjai yra pelnę tarptautinį pripažinimą kaip talentingi Lietuvos kultūros ambasadoriai.

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

– žmogus, poetas, muziejininkas (2)

Jūratė Ivanauskienė

Tęsinys. Pradžia 2017 m. vasario 18d. „Kultūroje“

1933 m. Bern. Brazdžionis parašė žaismingus posmus – eilėraštį „Laimės namelis“, tarsi atskleisdamas paslaptį, kad jį aplankė didelė meilė:

<...> Su žiedeliais vėl žydi
Mūsų meilė graži, –
Neturiu jokio noro
Praeities sugražint. <...>

Auga mūsų namelis
Lig dangaus, lig dangaus,
O namelyje laimė –
Nieko nieko daugiau.

Kaune, Minties rate, išsinuomoję kambarį, apsigyveno jame trys gimnazijos draugai – medicinos studentas Balys Sklenys, dailės studentas Antanas Kučas ir poetas Bernardas Brazdžionis. Vėliau jie persikėlė gyventi į to paties šeimininko naujus namus Šviesos gatvėje. Tame pačiame name su savo pussesere Leonilda Pranevičiūte gyveno ir Aldona Stanionytė. Čia Bern. Brazdžionis susipažino su savo būsimąja žmona.

1934 m. sausio 10 d. be vestuvių pokylio Kaune, Šv. Antano bažnyčioje (tuomet koplyčioje, nes bažnyčia dar nebuvo pastatyta), Bernardas Brazdžionis vedė savo išrinktąją Aldoną Ireną Stanionytę.

Bern. Brazdžionio santuoka buvo laiminga: susiklausymas, meilė, pagarba ir begalinis rūpestis vaikais ir vaikaičiais Brazdžionius lydėjo visus 68 bendro gyvenimo metus. Kiekvienos šventės proga Bernardas savo draugams, bičiuliams, šeimos nariams rašydavo posmus, o kiekvienų metų sausio 10-ąją, vestuvių sukakties proga, parašydavo vis naujus posmus, dedikuotus „mieliausiai, brangiausiai Aldonėlei“.

Jonas Aistis „Lietuvių dienose“ 1972 m. yra rašęs: „Lygia dalim jis neturėtų užmiršti bei paniekinti savo ‘mažosios poezijos’, kurią jis rašė dažniausiai savo gyvenimo draugei Aldonai. Nors tos eilės liečia kasdienę gyvenimo smulkmę, bet sukurtos labai gyva ir meistriška eilėdara, ir tai būtų tikras unikumas mūsų rašto istorijoje.“

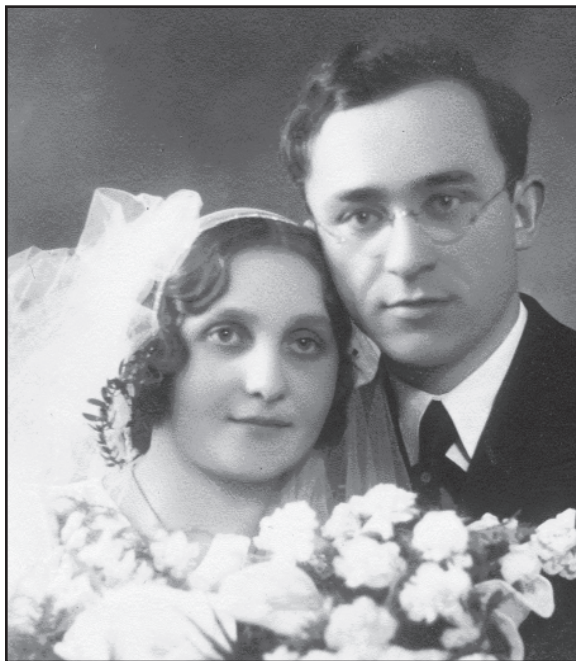
1992 metais Bern. Brazdžionis pasakė: „Gyvenime nebuvaу punktualus <...>. Nepavėlavau tik vienoj vietoj. Būtent su vedybom. Abudu neturėjom iš ko iškelti vestuvinę puotą. Jose nedalyvavo nei artimiausi draugai, nei tėvai, nei giminės. Rankas surišo kolega literatas kunigas Stasius Būdavas. <...> Ir taip surišti nuėjom per gyvenimą ir per pasaulį. Daug slenkščių laimingai peržengėme, kad ir pavėluodami. Man rodos, kad jau esam pavėlavę peržengti ir tą paskutinį. O jeigu pavėlavom, tai jau niekur nebėra ko skubėti.“

Aldona ir Bernardas Brazdžioniai nuolat būdavo kartu – literatūros vakaruose, kelionėse, artimųjų, gimininių ar bičiulių apsuptyje. Tiesa, tiek jaunystės, tiek vėlesniais metais, yra keletą kartų vykę į keliones atskirai. Bet tai juos slėgė, kamavo ilgesys, jie beveik kasdien rašė vienas kitam švelnius laiškus...

Dar prieš karą, atostogaudamas prie jūros (mat atostogų važiavo atskirai) Brazdžionis laiške žmonai rašė: „Mano mieliausia Aldonėle, Tavo nuoširdūs ir brangūs žodžiai mane vėl aplankė kaip džiaugsminga paguoda. <...> Dar aš jaučiu, kad Tave tebemyliu pirmosios meilės ugnimi ir pasiilgstu tuo ilgesiu, kurio niekas negalės iš krūtinės išplėsti ir užgesinti, kaip tik Tu; ir tebesi brangus mano deimantas, kurio begalinę vertę pajuntu jau ir tada, kai nesu netekęs, bet tik kelias dienas nematęs ir prie savo krūtinės neglaudęs... <...> Aš norėčiau tau dar daug daug širdies atverti, aš norėčiau su Tavim, jūrai ošiant ir vakarų dangui blėstant, taip ilgai ilgai susiglaudus ir susiėmus už rankų sėdėti <...>. Aš vis dar atsimenu pernykštę vasarą, kai Tu mane kvietei ir tas dienas, kai atvykau, ir tą pasiilgimą, kuri

atsivežiau ir tą meilę, kuri savo sparnais mus apglėbė.“

Bet grįžkime į 1934 metus. Studijos Vytauto Diđiojo universitete reikalavo daug dėmesio ir laiko, prieš akis – diplominis darbas. O Bern. Brazdžionis užimtas įvairiais darbais: redagavo „Ateities spindulius“, rašė daugybę recenzijų „Židiniui“, pradėjo leisti almanachą „Pradalgės“. Žinoma, neapleido ir originaliosios kūrybos. Artimas bičiulis Juozas Povilonis straipsnyje „Susitikimai“, skirtame Bernardo Brazdžionio 85-čiui, prisimena: „Kartą, rodos 1934 m., eidamas į universitetą, susitikimau Bernardą. Jis ir sako: „Kaip tik ir norėjau patį pamatyti. Žinai ką, sugalvojau baigti universitetą. Prašyčiau suredaguoti keletą „Ateities spindulių“ numerių. Aš duosiu visą turimą medžiagą, pats patvarkysi. Nors dviems trimis mėnesiams visiškai atsikratysiu pašalinių darbų ir atsidėsiu, kaip ir pats, tik studijoms. Nedaug man beliko“. Sutarėm po savaitės pasimatyti ir konkrečiau aptarti reikalą. Praėjo savaitė, kita – vis nepavyksta susitikti. Pagaliau susiejom. „Žinai, pavarčiau užrašus, peržiūrėjau programas ir nusiminiau: tiek nereikalingo balasto turėsiu susikrauti į galvą. Nutariau dar atdėti...“

Aldona ir Bernardas Brazdžioniai 1934 m. sausio 10 d.

Deja, universiteto nebaigė. 1935 m. Brazdžionis pasuko į daile: buvo priimtas į Kauno Meno mokyklą, bet, praėjus pusmečiui, 1936 m. iš mokinių sarašų išbrauktas dėl nesumokėtų „mokslapinių“. Labai keista, nes 1936 m. gauna dvi solidžias premijas, abi po 1000 litų: „Sakalo“ leidyklos už eilėraščių rinkinį „Ženklaі ir stebuklaі“ ir Lietuvos Raudonojo kryžiaus už Vytės Nemunėlio knygelę vaikams „Kiškio kopūstai“.

Poetas ir toliau aktyviai dalyvavo literatūriname gyvenime. Kartu su S. Santvaru, K. Grigaityte, Gr. Tulauskaite, N. Mazalaite, P. Jurkumi, A. Vienuoliu, Br. Buivydaite ir kitais rašytojais važinėjo į renginius, literatūros vakarus ne tik Kaune – jie svečiavosi Klaipėdoje, Anykščiuose, Mažeikiuose, Kretingoje.

1936 m. išleistoje eilėraščių knygoje „Ženklaі ir stebuklaі“ suskambo nerimas, karo grėsmės vizijos. Karo nuojauta lydėjo Lietuvą... Bet gyvenimas ėjo pirmyn, ir Brazdžioniai nusipirko namus Kaune, Tvirtovės alėjoje (dabar Taikos pr.). Tai buvo namelis su nemažu sklypu. Atrodė, jog laimė juos aplankė pačiu laiku – šeima buvo darni, Bernardas tapo pripažintu poetu, Lietuvių rašytojų draugijos nariu, o 1939 m. išleistas eilėraščių rinkinys „Kunigaikščių miestas“ apdovanotas Valstybine literatūros premija. 1939 m. Lietuvos vaikus nudžiugina Vytės Nemunėlio „Meškiukas Rudnosiukas“.

Tačiau 1940 m. sovietų okupacija džiaugsmą prislopino. Slėgė pirmoji trėmimų banga, namuose

Algis, Aldona, Saulė, Bernardas ir Dalius Brazdžioniai Ravensbурge 1949 m.

buvo atlikta krata, Brazdžioniai žinojo, jog yra sekami – rytais matydavo ant sniego aplink namelį svetimas pėdas. Bijodami, jog dalį namo gali nacionalizuoti, pakvietė pas save gyventi giminaitę Pranę Petrulytę. Kartą, iškviesta į saugumą, grįžusi pasisakė, jog yra užverbuota šeimą sekti, prašė Brazdžionių prie svetimų žmonių atsargiai kalbėti ir jai nepasakoti, kur ir kada išvyksta, nes ne visuomet namuose nakvoti būdavo saugu.

Po kelių dešimtmečių pertraukos Lietuvoje apsilankius Bern. Brazdžioniui, tuoj pat apskriejo žinia, jog namelis Kaune bus grąžintas tikrajam savininkui. Grįžęs atgal į Californiją, poetas 1989 m. liepos 25 d. laiške rašytojui P. Palilioniui prisiminė anas nerimo pilnas naktis: „Smagu vėl rūpintis namais, kurie susiję su daugeliu šeimos ir asmeniškų prisiminimų, linksmų, malonių, skaudžių ir neužmirštamų momentų ir įvykių. Juose liko daug praeities, ne tik fizinio, bet ir dvasinio turto dalies. Juose vieną gūdžią naktį pasibeldė policija ir darė krata, kuriai vadovavo A. Gudaitis-Guzevičius, paėmė foto nuotraukų, rankraščių...“.

P. Palionis knygoje „Tautos šauklio aidai“ publikuoja ir Leonildos Kučienės, A. Brazdžionienės pusseserės, karo metų prisiminimus: „Brazdžionienė man pasakojo, kai pas juos darė krata, Bernardas visą laiką tylėjo. <...> Juos būtų išvežę, pradėjo slapstytis, nebemiegoti namie... Jeigu pirmą naktį neišvežė, galėjai išsislapstyti.“

1940-ieji metai įsimintini Bern. Brazdžioniui ne tik dėl okupacijos – kovo 1 dieną jis paskiriamas vadovauti Maironio muziejui Kaune, o kovo 4-ąją, Šv. Kazimiero dieną, įteikta Valstybinė literatūros premija už eilėraščių rinkinį „Kunigaikščių miestas“. Išskirtiniame knygos egzemplioriuje įklijuotas apdovanojimo raštas su komisijos narių parašais: „Komisija 1939 metų lietuvių literatūrai premijuoti, peržiūrėjusi ir apsvarsčiusi tais metais išleistus grožinės lietuvių literatūros veikalus, paskutiniaime savo posėdyje 1940 m. vasario 3 d. konstatavo, kad Bernardo Brazdžionio poezijos knyga „Kunigaikščių miestas“ nauja ir sugestyvia forma nuoširdžiai išreikšdama mistinius žmogaus dvasios troškimus ir didžiuosius visos tautos patriotinius pergyvenimus, geriausiai atitinka Vyriausybės įsteigtaі literatūros premijai skirti taisyklių 2 ir 3 paragrafus, ir nutarė pateikti ją lietuvių literatūros 1939 metų premijai“. Pasirašė Švietimo ministerijos atstovas Kazimieras Masiliūnas (Švietimo viceministras), VDU atstovai V. Mykolaitis-Putinas, M. Biržiška, J. Ambrazevičius ir Lietuvos rašytojų draugijos atstovas K. Korsakas. Lietuvos valstybinės operos solistė Alodija Dičiūtė-Trečiokienė Vilniaus universiteto diđiojoje salėje dainavo Konrado Kavecko dainą „Per pasaulį keliauja žmogus“ ir „Jei gyvenimas sapnas“.

Tęsinys kitame numeryje

PLATANŲ ŠAKNYS

Atkelta iš 3 psl.

Palikta viena Silvija atsidūrė Londone su dviem vaikais – metų ir trejų. Nuomotame bute, ištisas dienas užimta vaikų priežiūra ir namų ruošą, toliau rašė beprotišku tempu keldamasi anksčiau rytais. Atrodo, kad rašymas tik intensyvėjo, kuo sunkesnė darėsi jos gyvenimo situacija. BBC radijo laidai taip apibūdino savo kūrinius: „Naujieji mano eilėraščiai turi vieną bendrą bruožą. Jie visi buvo parašyti apie ketvirtą ryto – tą ramią, melsvą, beveik amžiną valandą prieš aušrą, prieš vaiko verkumą, prieš stiklinę pienininko muziką, kai jis stato butelius prie durų.“ Per kelis mėnesius tarp 1962-ųjų spalio ir 1963-ųjų vasario toji vieniša dviejų vaikų motina iš esmės ir sukūrė tai, kas netrukus suvirtė anglų poetinę kalbą, įsteigė joje naują išpažinimo kryptį – eilėraščių rinkinį „Arielis“. Jos gyvenime prisimtos kaukės, konvencionalaus žavesio fasadas galutinai nutrupėjo, pasikeitė dikcija ir išvaizda. Alvarezas rašo buvęs priblokštas to pasikeitimo, kai apklankė ją per 1962-ųjų Kūčias šaltame, pustuščiame bute: palaidi it apsiautas plaukai, blyškus veidas ir sulysusi figūra priminė žynę, išsekintą savojo kulto ritualų. „Kai ėjo priešais mane koridoriumi <...>, pajutau, kad jos plaukai skleidžia stiprų kvapą, aštrų tarsi žvėries.“ Bandė likti išoriškai tvirta ir praktiška, valdyti savo gyvenimą, bet galiausiai, Londoną užgriuvus itin atšiauriai 1963-ųjų žiemai (anglai, įsitikinę savo salos jauskumu, joms niekad nepasiruošia), sustojus transportui, bute dingus elektrai ir telefono ryšiui, užšalus vandentiekiiui, nuolat sergant vaikams ir jai pačiai, kažkas trūko. Vasario 11-ąją apie šeštą ryto įėjo į vaikų kambarį, paliko jiems du puodukus pieno, lėkštę su duona ir sviestu. Juodame segtuve ant savo darbo stalo padėjo rinkinio „Arielis“ mašinraštį. Tada užsidarė virtuvėje, kiek galėdama stipriau užkamšė jos duris rankšluosčiais, atvėrė orkaitę, pasitiesė joje rankšluostį, padėjo ant jo galvą ir atsuko dujas.

Beprotė Silvija (šiuo atveju pirmame žodyje būtina kirčiuoti e). Žemės motina, bičių karalienė, Dievo liūtė, mėnulio žynė – tai vis paskutiniojo jos rinkinio personos. Miškinė, kaip nurodo jos pačios vardas ir jos romano „Stiklo gaubtas“ pagrindinės veikėjos pavardė – Esther Greenwood, išvertus – Estera Žalgirė. Gimusi lyg ne savam laike, ne savoje gyvenimo konjunktūroje, ne savu kūnišku pavidalu – ir sugebėjusi pažadinti vidinę personą, ja patikėti, prabilti iš jos gerklų. Surizikavusi tapti kita savim, to neatlaikiusi, už tai sumokėjusi baisią kainą. Gal ir nebūčiau atradęs jos kūrybos, jeigu ne kritikas iš už Atlanto ir kartu iš mūsų girių – Rimvydas Šilbajoris. Kartą jis atvyko į poezijos vertimo seminarą, kurį, vadovaujamą Laimos Sruoginytės, lankiau studijų metais. R. Šilbajoriui įvertinti visi parengėme po eilėraščio vertimą. Man tada teko Silvijos tekstas „Briauna“ („Edge“), rašytas paskutinėmis dienomis iki savižudybės; pasirinkau jį, nieko nenutuokdamas apie kūrimo aplinkybes. Aišku, nesugebėjau dorai išversti paskutinių sunkių eilučių apie stebintį moters mirtį mėnuli: She is used to this sort of thing. / Her blacks crackle and drag. Bandžiau kažką prikurti. R. Šilbajoris įsmeigė į mane žvilgsnį: „Tai kaip tu nesupranti, kas čia vyksta? Plinta baisi juoduma, ardanti

ramų paviršių. Mėnulis kaip kaukolė skyla per savo siūles. Net girdisi, kaip jos traška. Versk taip: jo dėmės traška ir plečias.“

Ir štai žvelgiu į jos koledžo vartus – rodos, kad ties jais irgi traška ir plečiasi platanų šaknų veriami plyšiai. Kuriančios sąmonės akistata su kažkuo kitu, ardančiu įprasto socialinio portreto, laikmečio užtepto tinko, paviršių, su vidine esybe, tikruma, balsu – tai juk ištisa tradicija. Ji bendra moterims ir vyrams, atlaikiusiems ir neatlaikiusiems ties riba. Šiuose rūmuose Silvija turėjo svarbią pirmąją, sakytum, savo kelio lėmėją. Žinoma, tai Virginia Woolf – 1928 m. spalį Newnhamo koledžo studentėms ji perskaitė pranešimą, vėliau virtusį žymiaja esė „Savas kambarys“. Atskiras kambarys su užraktu reikalingas tam, kad atrastume savo tikrąjį kūrybingą „aš“, kuris gali nesutapti nei su nustatytais socialiniais vaidmenimis, nei su griežtomis lyčių kategorijomis: „Tik tada, kai abi pusės dera tarpusavyje, žmogaus protas gali našiai dirbti ir išnaudoti visas savo galimybes. Ko gero, grynai vyriškas ar grynai moteriškas protas apskritai nepajėgtų nieko sukurti...“ Savas kambarys reikalingas tam, kad išmoktume pamatyti pasaulį be primestų apvalkalų, gyventi santarvėje su savimi ir tikrove, „tai yra turiningą ir dėmesio vertą gyvenimą“. Tačiau kita tiesos pusė ta, kad santarvė nėra lengvai duodama. Tarp gyvenimo vaidmenų ir meno tikrenybių, tarp vidinio vyriškumo ir moteriškumo, tarp kuriančios moters ir kuriančio vyro veriasi seni plyšiai. Jiems peržengti reikia dvasinės matematikos tiltų, o šiems neduota jokių vinių ir varžtų. Kokie tiltai trapūs, liudi ja tragiški Woolf ir pačios Silvijos likimai. Jų šiuolaikinė įpėdinė, tą patį koledžą baigusi britų rašytoja A. S. Byatt, nuostabios prozos knygos apie kuriančių moterų ir vyrų tapybes „Angelai ir vabzdžiai“ autorė, tai irgi patvirtina: „Rašymas visada yra pavojingas.“

Kaip vis dėlto neįprasta, kad itin galtingomis ir plačiomis šaknimis ardančios lygų žemės paviršių platanai yra tradiciniai akademijų medžiai. Pasakojama, kad ir Atėnų Akademijoje, ir Licėjuje augo būtent platanai, teikę šešėlį filosofiniams pokalbiams. Platono dialogas „Faidras“ vyksta po aukštu platanu. Gali būti, kad Akademijos įkūrėjas savo vardą siejo su tuo medžiu – abu iš tos pačios šaknies, graikų, lygiai kaip ir lietuvių, kalboje reiškiančios „platus“. Šaknys plinta nenuspėjamais keliais. Tą pačią kalbinę šaknį, tėvo atvežtą iš Vokietijos pabaltijo, turi ir Plath pavardė. Ir jos koledžą supa platanai, iš keistų šaknų išaugę filosofijos medžiai. Gal jie primena, kad akademijos turėtų mokyti mus, vyrus ir moteris, gyventi ir susikalbėti ant tikrųjų gyvenimų ir kūrybą judinančių šaknų, teikiant šešėlį išminčiai? Bet ar šiandien jos to moko?

Atsikeliu ir beviltiškai vėluodamas judu į savo laikiną koledžo kambarį, į manęs laukiantį akademinį susitikimą, įvyksiantį, deja, ne po platanu. Keliskart krūptelėjęs, lagaminas įveikia paskutinius alėjos plyšius. Kad atitokčiau iš šiuolaikiniui mokslui netinkamos būsenos, pakeliu veidą į tipišką dulkiantį Anglijos lietų. Atminty išgirstu dar vieną Silvijos eilutę: Warm rain greases my hair, extinguishes nothing. „Šiltas lietus sutepa mano plaukus, nieko neužgesina“. □

Smilkalų žemė

(Frankinsenso kraštas)

Vilniaus rotušėje – Omano *lobiai*

Omano ūdo gerbėjų asociacijos ansamblis

Laimutė

Vasiliauskaitė-Rožukienė

Omano sultonato garbės konsulas surengė parodą „Omano lobiai“ Vilniaus rotušėje Lietuvos ir Omano sultonato diplomatinė santykių užmezgimo 25-mečio proga. Dvi dienas papildomai buvo galima klausytis paskaitos apie Omano smilkalus (stebėti, kaip jie gaminami ir uostinėti, gauti dovanų). Pageidaujantiems: gauti meistrės kaligrafės čia pat parašytą žodį arabų kalba kaip suvenyrą (dažniausiai buvo prašoma parašyti vardą ar palinkėjimą), taip pat nemokamai užsakyti jų tradicinį piešinį ant rankos, klausytis senovinių (sultonų užliūliuojančių) arabų melodijų, atliekamų Omano ūdo gerbėjų asociacijos ansamblio, vaisintis švelnia aromatinga arabiška kava, nacionaliniais saldumynais (pvz., įdarytomis įvairiais sūriais ar pabarstytomis valgomu auksu figomis). Padėklus su saldėsiais nešiojo lietuvaitės, pasidabinusios puošniais tviskančiais nacionaliniais arabų drabužiais.

Fotografijose rodoma Omano gamta su dykumomis, oazėmis, kriokliais ir neįtikėtinais saulėlydžiais, prabangūs savitos rytietiškos architektūros (tarsi iš arabų pasakų) pastatai, vyrai, šuoliuojantys ant kupranugarių, jų kasdieninė veikla, darbas ir laisvalaikis, bulių kautynės... Stenduose po stiklu – juvelyriniai dirbiniai (įvairūs moteriški papuošalai ir vyriški atributai, pvz., puošnūs durklai su įdėk-

lais), daugybė smilkyklių (suvenyrinių ir praktiškų, čia pat naudojamų). Jos molinės (dažnai omaniečių ištaipytos ar išdekoruotos), vadinamos madžmaromis, o jas išigijus reikia mokėti naudotis, pvz., būtina įberti smėlio arba šviesių pelenų – jie padeda rusenti anglims ir neperkaisti smilkyklei. Ir anglys joms skirtos – ne bet kokios, ne bet kaip paruoštos. Norintiems išbandyti išigijus visada patars Boleta Senkienė, Omano sultonato garbės konsulė Lietuvoje.

Smilkalai arba frankinsensas (*frankincense* sen. prancūzų kalba reiškia geros kokybės smilkalus). Apie jų panaudojimą (ir jų istoriją) su skaidrėmis vilniečiams skaitė paskaitą Nizvos universiteto profesorius Ahmed Sulaiman Al-Harrasi. „Šių smilkalų aromatas su niekuo nesupainiojamas: gaivus, subtiliai salsvas, su pušies ir citrinų pustoniais, juos uodžiant sulėtėja ir pagilėja kvėpavimas, dėl to žmonės juos nuo seno naudoja melsdamiesi ir medituodami. Iki šiol tikima, kad smilkalai sužadina gilesnius sąmonės klodus ir pakylėja dvasią“. Jie padeda nuo depresijos, sakoma, ir nuo vėžio, išvalo orą nuo virusų, ten juos naudoja visur: ne tik šventyklose, kaip pas mus mira, o praktiškai kasdien namuose, biure, įvairiomis progomis. Iki atrandant naftą, frankinsensas arabams buvo svarbiausia eksporto prekė. Jis gaunamas iš bosvelijos medžių sakų; geriausios bosvelijos rūšies *Boswellia sacra* augimvietės pripažintos Omane, Dofaro plokštikalnėje. □

Keletas Omano vaizdų.

Laimutės Vasiliauskaitės-Rožukienės nuotraukos